

Berlin 2010

Rapport från Folk och Försvars studieresa
den 23-27 oktober 2010

www.folkochforsvar.se

Stockholm den 16 november 2010

Inledning

Tyskland, till ytan mindre än Sverige men till befolkning närmare 10 gånger så stort, är ett land av betydelse. Med, eller rättare sagt trots, sitt historiska bagage framstår landet som både en ansvarsfull, betydelsefull och engagerad europeisk och global aktör. Tillväxten är god, landet har klarat sig bra under finanskrisen, och relationerna till partnerländer både i öst och också väst bygger på ömsesidig respekt.

Vi anlände till Tyskland under en händelserik vecka. Mitt inne i huvudstaden pågick högljudda demonstrationer mot ett sedan länge planerat järnvägsbygge i Stuttgart. Ett fenomen som förbryllade inte bara oss, utan även lokal och internationell media. Efter någon dag släpptes dessutom en rapport med förslag på djärva nedskärningar av försvarsbudgeten. En verklig utmaning att hantera för den populära påläggskalven, tillika försvarsministern, Karl-Theodor zu Guttenberg. Vårt program kryddades därmed av högaktuella händelser.

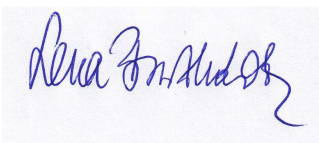
De övergripande frågeställningarna vi hade kommit till Berlin för att studera var bland annat hur Tyskland ser på sin säkerhetspolitiska roll. Vilka frågor dominerar dagordningen? Vilken roll spelar ekonomin, och samhällsklimatet?

Resan omfattade fyra dagar och innehöll bland annat möten med personal vid svenska ambassaden, representanter för olika tankesmedjor, en journalist, företrädare för försvarsutskottet samt en dagsutflykt till Potsdam.

För Folk och Försvar är det viktigt att främja möten mellan människor. En styrka med våra studieresor är blandningen av olika åldrar, yrkes- och organisationsbakgrund och intresseområden. Det bidrar till bra diskussioner och olika infallsvinklar. Deltagarna på den här resan bidrog i högsta grad till att lyfta fram ett brett spektrum av frågor och infallsvinklar samt en god stämning.

I början av studieresan delades deltagarna in i grupper med uppgiften att bevaka olika ämnesområden under resans gång. Den här reserapporten redovisar deltagarnas intryck och iakttagelser under dagarna.

Folk och Försvar vill framföra ett stort tack till Sveriges ambassad i Berlin och ambassadör Staffan Carlsson, ambassadråd Daniel Olsson, försvarsattaché Mats Andersson och förbindelseofficer Stefan Svahn. Utan deras hjälp, och bidrag till programmet, hade resan inte varit möjlig att genomföra. Vi sänder också ett varmt tack till ambassadör Joachim Rücker på tyska ambassaden i Stockholm, som talade på vårt förmöte inför studieresan.

Lena Bartholdson
Bitr. generalsekreterare Folk och Försvar

Innehållsförteckning

1) Inrikespolitik	4
Författare: Anna Fornstedt Hellberg, Carl-Henrik Arvidsson, Herbert Kristen och Magnus Sjöland	
2) Ekonomi, handel och sociala förhållanden	6
Författare: Mathias Bred, Lennart Börjesson, Ulf Petersson och Magnus Haglund	
3) Historia, religion och kultur	8
Författare: Niklas Hill, Olof Erixon, Martin Hallqvist och Inger Viklund Persson	
4) Försvarspolitik	10
Författare: Stefan Pettersson, Jan Pie, Eva Haldén och Marcus Gidlund	
5) Säkerhetspolitik	13
Författare: Stefan Olsson, Ebba Lindegren och Johannes Åman	
Program	15
Deltagarförteckning	19

1) Inrikespolitik

Anna Fornstedt Hellberg, Carl-Henrik Arvidsson, Herbert Kristen och Magnus Sjöland

Ämnesområde: Inrikespolitik, aktuella inrikespolitiska frågor nu och på sikt, maktförhållanden.

Förbundsrepubliken Tyskland är en parlamentarisk demokrati och förbundsstat bestående av 16 delstater. Statschef är Förbundspresidenten med främst ceremoniella uppgifter. Parlamentet har två kammare, dels Förbundsdagen med sina valda ledamöter, dels Förbundsrådet i vilket delstaterna finns representerade. Regeringspartierna är hösten 2010 kristdemokratiska CDU/CSU och liberalerna FPD i koalition. Regeringen leds av Förbundskanslern som hösten 2010 är Angela Merkel från CDU.

Tyskland är efter andra världskriget ett decentraliserat land, på sätt och vis en återgång till tiden före enandet år 1871 då Tyskland bestod av ett stort antal självständiga furstendömen. Delstaterna har med andra ord ett stort självstyre, varje delstat har en egen ministerpresident och eget parlament. Polisväsendet, utbildning och kultur är delstaternas egna angelägenheter. Näringslivet domineras av medelstora, ofta familjeägda företag med regional och delstatlig förankring. Uppemot 70 % av arbetskraften arbetar i sådana medelstora företag.

En inrikespolitisk fråga hösten 2010 är det folkliga motståndet mot förlängningen av kärnkraften som energikälla, förvaring av kärnavfall och det samtidiga motståndet mot att den förnyelsebara energin tar stor plats och kräver överföring i skrymmande kraftledningar. En annan fråga med liknande karaktär är ett omfattande järnvägsprojekt runt Stuttgart i delstaten Baden-Württemberg, det så kallade "Stuttgart 21". Alla beslut har tagits i demokratisk och laga ordning under många års tid men de folkliga protesterna hörs först nu. Stuttgartborna verkar helt enkelt inte vilja ha det nya dyra bygget men Angela Merkel har bestämt sig för att driva igenom projektet: Tyskland som framstående industrination måste ha en infrastruktur som motsvarar behoven. Två gånger i veckan genomförs massdemonstrationer utanför stationen i Stuttgart med borgerliga demonstranter som för första gången i sina liv ger sig ut på gatorna för att protestera. Många av dessa traditionellt konservativa väljare kommer sannolikt rösta på Die Grünen (det tyska miljöpartiet) i nästa delstatsval i mars 2011. Som opinionsläget ser ut hösten 2010 kommer Die Grünen och socialdemokratiska SPD då ta över makten i delstaten Baden-Württemberg, vilket kommer att påverka styrkeförhållandet i Förbundsrådet. En ytterligare fråga med samma karaktär är Berlins nya flygplats. Bygget har planerats i 20 år men möts nu av protester. Angela Merkel frågar om inte Tyskland längre kan modernisera sig: det verkar sannerligen vara en ödesfråga.

En annan stor utmaning för Förbundskanslern är relationen till EU som varit lugn och stabil ända sedan starten av Kol- och Stålunionen, med Tyskland som en ständigt trygg partner. Två bekymmer just nu är dels ekonomin i EU där Tyskland förordar klara mål och tvingande sanktioner mot länder som inte lever upp till dessa mål och dels relationen till Frankrike där

Tyskland kritiserar Frankrike för utvisningen av romer. Ordkrig har utbrutit mellan Angela Merkel och Nicolas Sarkozy om dessa båda bekymmer. Andra länder är inte heller bekväma med ett Tyskland som ställer krav och inte bara tar notan.

Inom försvars- och säkerhetspolitiken är det i oktober 2010 stort fokus på den rapport om reformeringen av försvaret som publicerades samtidigt som Folk och Försvar var i Berlin. Förhandsinformationen gav att den föreslår en stor och drastisk reformering och ett avskaffande av värnplikten. Naturligtvis debatteras också tysk närvaro i Afghanistan. Folkopinionen är mot tysk närvaro, med 65 % emot i vissa opinionsundersökningar. Tysk närvaro i Afghanistan har dock starkt parlamentariskt stöd.

Den kanske viktigaste frågan för Tysklands tillväxt är att säkerställa fortsatt utveckling av Tyskland som industrination främst inom verkstadsindustrin. Tyskland är idag mycket beroende av export inom verkstadsindustrin och måste fortsätta den utvecklingen. Då kommer frågor som säkerställande av billig energi samt infrastruktur att bli mycket viktiga. Där kommer konflikter med miljöfrågor, fortsatt användning av kärnkraft samt effektiva transporter att sannolikt spela en stor roll. Även tillgång till väl utbildad arbetskraft är en ödesfråga, denna har bäring på integrationsdebatten.

En livlig integrationsdebatt pågår sedan augusti i år då ledamoten i Bundesbank Thilo Sarrazin släppte en populistiskt hållen bok med budskapet att Tyskland är i färd att avskaffa sig självt på grund av invandringen. Över en miljon exemplar har tryckts av boken och den efterföljande debatten handlar om hur Tyskland inte har försökt/förmått integrera invandrare, som man bara har sett som tillfälliga gästarbetare som fick behålla sin kultur. Boken innehåller även en del kontroversiella rasbiologiska vinklingar och har fördömts av många som rasistisk.

Angela Merkel har i ett uppmärksammat tal konstaterat att Tysklands förhållningssätt i integrationsfrågan, *Multi-Kulti*, det vill säga många kulturer parallellt, i samhället, har misslyckats. Hennes utspel skulle kunna förklaras med att hela det senaste året sedan koalitionen mellan CDU/CSU och FDP bildades har kantats av inre strider i regeringen och att hon nu vill visa på ett starkt ledarskap. Det kan också förklaras med att det i industrinationen Tyskland behövs välintegrerad och duktig arbetskraft om inte produktionen ska flytta från landet. Då behövs både invandrare och höjd pensionsålder. Det senare har dock stött på problem. Ett förslag finns om höjd pensionsålder till 67 år. Från början var bara vänsterpartiet Die Linke emot förslaget men nu är även CDU:s systerparti i Bayern, CSU, emot förslaget.

65 år efter andra världskrigets slut är Tyskland åter en stormakt som inte bara förväntas ta notan utan av sina vänner också förväntas ta ansvar i Europa och världen. Många vänner är dock inte helt bekväma med vad de hittills har sett i höst. Likaså är många tyskar inte helt bekväma med de förväntningar de möter. Hösten 2010 är en tysk höst med många avgöranden.

2) Ekonomiska och sociala faktorer

Mathias Bred, Lennart Börjesson, Magnus Haglund och Ulf Petersson

Ämnesområde: Sociala och ekonomiska förhållanden i landet. Landets ekonomiska utveckling och handel.

En stark ekonomi är själva kärnan i det moderna Tysklands självbild. Det blev inte minst tydligt under Folk och Försvars besök då snart sagt samtliga instanser som vi besökte uttalade sig mycket positivt om Tysklands nuvarande ekonomiska läge.

Till bilden av den starka ekonomin bör dock fogas att Tyskland precis som andra västländer står inför ekonomiska utmaningar på grund av den demografiska utvecklingen. Hur allt färre ska försörja allt fler är ett problem som snart kommer bli påtagligt i den tyska ekonomin.

Tyskarna synes vara av den uppfattningen att den ekonomiska krisen för den här gången är över. Dock står man fortfarande inför omfattande sparpaket. Dessa tycks tas emot med jämnmod. Kritiken mot regeringen har i de ekonomiska frågorna främst handlat om att den inte agerat tillräckligt hårt.

Som en not bör nämnas att en eventuell valförlust i Baden-Württemberg, vilken flera experter förutspår, kan sätta förbundskanslern Merkel i en svag position just när sparpaketen når som störst effekt.

Tysklands ekonomi bygger på exportindustri som producerar tekniskt avancerade produkter. I Tysklands finns gott förtroende för exportföretagens fortsatta lönsamhet. NIC-länder har hittills haft svårt att konkurrera med kvalitén i den tyska industrin. Tyskland saknar många viktiga råvaror. Kombinationen export och importberoende gör att landets situation kan liknas vid till exempel Japans. Långa ekonomiska försörjningslinjer har även nämnts i den säkerhetspolitiska diskursen. Det mest kända exemplet är kanske den förre presidenten som fick kritik för att ha yttrat att krigsmarinen kunde nyttjas för att skydda handelsvägar.

Socialt präglas Tyskland självklart av att det är en förbundsstat bestående av flera länder med inbördes stora skillnader. Under Folk och Försvarresan var det lätt att få uppfattningen att tyskar vanligtvis ogillar att tala om dessa olikheter. Till exempel är man mån om att tona ned skillnaderna mellan forna Väst- och Östtyskland. Att det fortfarande existerar en klyftor inom olika områden kommer trots det ibland fram.

Till Öst- och Västdimensionen kan läggas skillnaden mellan Nord och Syd. Det rikare söder har ett naturligt centrum långt bort från Berlin. Huvudstaden utvecklas i någon mån som en megastad och en ekonomi i sig.

Vid tillfället för Folk och Försvars resa hade det just rasat en häftig debatt i Tyskland om begreppet Multikulturalism. I Tyskland finns det ett utbrett missnöje med segregation. Tysklands historia av invandringspolitik skiljer sig från den i till exempel Storbritannien och Skandinavien. I Tyskland har synen på invandrare utgått från de gästarbetare som behövdes som arbetskraft efter kriget. På grund av att invandrare antagits på sikt vilja resa hem har det tyska samhället tagit färre initiativ till integration än andra västländer.

Situationen med många utländska medborgare inom landets gränser skapar särskilda förutsättningar för Tysklands syn på Turkiet. Men också för relationen med flera Östeuropeiska länder, inklusive Ryssland, varifrån en stor grupp "rysstyskar" kommit sedan murens fall.

3) **Befolkning och kultur**

Niklas Hill, Olof Erixon, Martin Hallqvist och Inger Viklund Persson

Ämnesområde: Befolkning och kulturella förhållanden. Mänskliga och medborgerliga rättigheter.

År 2000 fattade förbundsdagen beslutet att ändra grundlagen för att ge även kvinnor möjlighet att tjänstgöra inom försvaret. Tidigare var de endast tillåtna inom den militära sjukvården. Detta efter ett utslag i europeiska domstolen för de mänskliga rättigheter som ansåg att den gamla regeln var diskriminerande. Senare samma år antog FN:s säkerhetsråd den välkände resolutionen resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet.

Fortfarande tio år senare är Bundeswehr en av de mest mansdominerade verksamheterna i Tyskland. År 2009 tjänstgjorde 16 495 kvinnor i tyska försvaret, vilket var 8,7 procent av den totala styrkan. 7035 var verksamma inom sjukvården, vilket var 41,3 procent av det totala antalet. 9 461 kvinnor var i trupptjänst, 5,5 procent av alla på trupp. Därmed framträder könsmaktordningen i det tyska samhället som under ett förstoringsglas. Förbundsdagens Militieombudsman, vars uppgift det är att bevaka soldaternas rättigheter samt att hålla parlamentet informerat om försvaret, granskar regelbundet situationen för de kvinnliga soldaterna. Så det är intressant att ta en närmare titt på MO:s senaste årsrapport.

MO konstaterar att "kvinnorna väsentligen bidrar till att täcka stridskrafternas personalbehov. Varken när det gäller prestationsförmåga eller motivation står kvinnorna de manliga soldaterna efter, inte i något avseende". MO konstaterar vidare att i nio år har kvinnor nu verkat inom de olika vapenslagens alla områden, och på samtliga har de kunnat bidra med sina insatser. Tyvärr, fortsätter rapporten, finns det fortfarande antikverade och fördomsfulla uppfattningar inom försvaret. Också i denna redogörelse måste tyvärr kvinnofientliga åsikter rapporteras, säger Militieombudsmannen.

Till exempel brukade en kompanichef, i kvinnliga soldaters närvaro, spankulera naken genom korridoren till tvättrummet. Till kamraterna brukade han säga att kvinnor inte hade i tyska försvaret att göra. MO anmärker också på att en kvinna blev förvägrad att gå vidare i karriären med motiveringen att hon var ensamförsörjande mor.

Tvivalsutan har vi i Sverige i historien tagit intryck av tyska könsrollsideal – det manliga familjeöverhuvudet och den kvinnliga modersgestalten. Under senare decennier har man snarare i Tyskland sett åt vårt nordiska håll för att finna nya förebilder då man velat förändra det gamla. Detta förändringsarbete i Tyskland började först på 1980- och 90-talen.

Som exempel kan nämnas att den 1 januari 2007 infördes föräldraledighet på 14 månader, varav två år reserverade för pappan. Under denna tid utbetalas 67 procent av lönen. Detta var ett rejält steg framåt från åtta veckors lagstadgad mammaledighet, vilket högst väsentligt bidrog till att Tyskland hade, och fortfarande har, relativt många kvinnor som inte förvärvsarbetar. 46,4 procent av kvinnorna arbetade heltid (mars 2009). I Sverige var motsvarande siffra vid samma tid 65,4. (När det gäller förvärvsarbetande överhuvudtaget

var siffran 58,5 för Tyskland, 75,8 för Sverige). Bakom denna – i tyska ögon – radikala reform låg den kristdemokratiska familjeministern Ursula von der Leyen, som numera är arbetsmarknadsminister.

Nästa steg i reformarbetet är att bygga fler dagis. Familjeministern har till år 2013 lovat en halv miljon dagisplatser för barn upp till tre år, vilket skulle innebära plats för 35 procent för barn i den åldersgruppen. I fjol fanns det plats endast för åtta procent. Överhuvudtaget har skolväsendet kritiserats för att utgöra ett hinder för jämställdhet i Tyskland.

Ytligt betraktat ansluter sig Tyskland till den övergripande struktur för skolutbildning som återfinns i många andra västeuropeiska länder, d.v.s. en grundläggande fas om 9-10 år, följt av yrkes- eller högskoleförberedande studier om 3-4 år samt specialskolor för särskilda behov. Generellt börjar barnen i den s.k. Grundschule vid 6-7 års ålder, vilken varar mellan fyra och sex år beroende på delstat. Därefter vidtar en kategorikluven utbildning i resp. s.k. Hauptschulen, Realschulen och Gymnasien – allt efter barnets bedömda potential och egen och föräldrarnas ambition. Barnet ska som regel kunna lämna skolan tidigast efter nio års skolgång, och efter 11-13 år i de högre stadierna.

Allmänt sett får det tyska skolsystemet anses hålla god nivå, även om mycken kritik framförs – liksom i andra europeiska länder. Det utgår emellertid från landets federala struktur, vilket innebär begränsningar i den nationella regeringens möjligheter att påverka föreliggande skillnader mellan förbundsländerna i t.ex. kursplaner och examinationskrav. De enskilda förbundsländerna bevakar också noggrant sina författningensliga rättigheter att skilja sig från de andra om de så önskar. Bristerna i enhetlighet kan dock ge upphov till mångahanda problem för barnfamiljer som vill flytta till en annan delstat, eftersom det inte alls är säkert att den skolgång de egna barnen erhållit är kongruent med de regler som gäller på den nya bostadsorten. Det minskar därmed också indirekt rörligheten på arbetsmarknaden.

En annan komplikation i detta avseende är att grundstadiet som regel ges i halvdagsundervisning, och ofta utan skolbespisning. I kombination med bristen på barntillsyn minskar det föräldrars (i regel kvinnors) möjligheter att förvärsarbete under småbarnsperioden. Den mycket tidiga kategoriklyvningen innebär att eleven redan från mycket unga år så att säga stämplas för en viss inriktning i livet, vilket inte främjar ett gott utnyttjande av landets begåvningspotential och därmed följande sociala rörlighet. För en elev som t.ex. genomgått Hauptschule är yrkesvalet nästan förutbestämt mot ett arbetar- eller hantverksyrke, låt vara att det tyska lärlingssystemet suger upp många av de ungdomar som i andra länder blir arbetslösa. För en utomstående betraktare förefaller därmed det tyska skolsystemet som något ålderdomligt, vari den utifrån upplevda bristen på flexibilitet är den mest anmärkningsvärda.

4) Försvarspolitik

Eva Haldén, Jan Pie, Marcus Gidlund och Stefan Pettersson

Ämnesområde: Tysklands försvarspolitik och internationella operationer

Den tyska försvarspolitiken förefaller stå inför mycket stora förändringar liksom även den tidigare säkerhetspolitiska hållningen grundad i den så kallade *Kultur der Zurückhaltung*, dvs. en politik av återhållsamhet i användandet av tyska stridskrafter för annat än ett renodlat territorialförsvar. Vad gäller de försvarspolitiska förändringarna ligger dessa i linje med övriga europeiska länders pågående försvarsreformer, exempelvis den svenska. Här handlar det för det första om fortsatta substantiella personalreduceringar – här finns tre alternativ med 20, drygt 30, respektive 40 procent. Självklart medför reduceringarna, oavsett alternativ, samtidigt nedläggningar av ett större antal regementen där även självaste Försvarsministeriet skall reduceras från 3200 anställningar till 1600, d.v.s. en halvering. Bundeswehrs kvarleva från Tysklands enande med dubbla högkvarter, ett i Bonn och ett i Berlin, avslutas genom att det i Bonn nu slutligen stängs. De aviserade reduceringarna kopplas direkt till det mer generella behovet av stora budgetnedskärningar i spåren av den finansiella krisen. Försvarsanslaget föreslås minska med ca. 25 procent fram till 2014, vilket får anses som betydande. Slutligen föreslås att värnplikten ska bli vilande och att man istället ska satsa på en mer professionell "expeditionär" kapacitet. Trots den stora numerären idag – ca. 252 000 – är endast en mycket liten andel (drygt 3 procent), ca. 8000, användbara i multinationella insatser.

Om vi jämför dessa föreslagna förändringar med den svenska försvarsreformen framträder ett antal likheter och vissa skillnader. För att börja med skillnaderna så tycks Tyskland ha haft ännu större svårigheter att få igång sin försvarsreform. I drygt tio år har man haft en stor s.k. Transformationsenhet med ca. 1000 anställda med uppgift att stödja transformationen av Bundeswehr. Med tanke på höstens radikala förslag är det svårt att säga att man lyckats med att stödja transformationen. Även om vi i Sverige hade stora svårigheter att få igång reformarbetet – den svenska försvarsreformen startade som bekant också för tio år sedan – så kan vi i dag konstatera att vi nu kommit långt i detta arbete. År 2006 inrättades ett, i jämförelse, mycket litet Transformationskontor i den svenska Försvarsmakten och reformarbetet har accelererat den gångna mandatperioden.

Vad gäller likheterna så fanns också de ekonomiska argumenten med när den svenska försvarsreformen drogs igång, men då för att i någon mån kompensera för de nedskärningar som drabbade välfärden under den ekonomiska krisen i början på 1990-talet. Att reducera antalet officerare och minska antalet värnpliktiga har stått på den svenska agendan under mycket lång tid, liksom nedläggning av regementen. Ett huvudfokus för den svenska försvarsreformen har hela tiden varit att skapa ett användbart och tillgängligt säkerhetspolitiskt instrument med fokus på den internationella arenan, dvs. precis det som nu sägs i den tyska debatten. Vi känner också igen argumenten vad gäller avskaffandet av värnplikten i termer av folkförankring, liksom motståndet mot den internationella fokuseringen. Även argumentet om att bara en bråkdel av den militära personalen är användbar för de allt viktigare internationella insatserna följer parallella spår, liksom vikten

av att vara en pålitlig internationell aktör i militära avseenden. Vad gäller avstegen från återhållsamhetsdoktrinen ser vi tydliga tecken på detta i form av tyskarnas agerande inom ramen för det tyskledda PRT i Afghanistan. Från att nästan uteslutande hållit sig på den egna basen, uppträder tyskarna idag på samma sätt som svenskarna, dvs. synnerligen aktivt tillsammans med afghanska säkerhetsstyrkor.

Slutligen kan vi se en analogi mellan den tyska återhållsamhetsdoktrinen och den svenska neutralitetspolitiken. Två politiska ståndpunkter som förvisso har olika historisk grund, men som samtidigt tjänat som starka inslag i den nationella identiteten. Ett intressant inslag i den tyska situationen, som helt saknar motsvarighet i den svenska, är den nuvarande försvarsministern, Karl-Theodor zu Guttenberg. Det förefaller som om han är beredd att verkligen driva igenom reformerna och det snabbt – exempelvis drar han igång förändringarna utan att först gå den sedvanliga och långsamma vägen över försvarskommittéer m.m. Kort sagt tycks Tyskland ha fått en fullständigt orädd och oberoende försvarsminister, vilket är den typ av aktör som krävs för att lyckas med den svåra konsten att snabbt reformera försvarsmakter.

Materieförsörjningsprocessen

Även Tysklands militära materieförsörjningsprocess är föremål för översyn. På en övergripande nivå är kritiken mot nuvarande system hård. I stort sett alla större anskaffningar under senare tid kategoriseras av tre gemensamma kännetecken. Dessa är:

- att kostnadsramar överskrids
- att tid- och leveransplaner inte håller
- att i beställningen gjord kravspecifikationen inte möts av leveransen.

Detta leder till en hård kritik från den politiska nivån. Öppen upphandling i konkurrens sker i stort sett bara om den egna industrin inte kan leverera produkterna. Här framkommer också exempel på att upphandlingar har försenats i väntan på att den egna industrin skall få fram en alternativ produkt. Denna hantering är inte bara ineffektiv och dyr, den har också i vissa fall begränsande inverkan på förbandens förmåga.

EU-kommissionen driver sin linje att öppna den europeiska försvarsmaterielmarknaden för konkurrens. I korthet innebär detta att all framtida materielanskaffning skall ske i öppen konkurrens. Undantag enligt artikel 346 i EU-fördraget kan göras om en medlemsstat påvisar att något visst område i materielanskaffningen är av väsentlig betydelse för landets säkerhets- och försvarspolitiska förmåga. Detta underlättas/förutsätter att landet har uttalat och motiverat sina särintressen i en (i parlamentet) politiskt förankrad försvarsindustristrategi. Tyskland har en sådan och avser att behålla den enligt de företrädare vi träffat.

Materielanskaffning i övrigt, skall ske i enlighet med Defence Procurement Directive (DPD), som blir lag 2011. Även DPD tillåter undantag från öppen upphandling under ett antal förutsättningar. Detta innebär att skapandet av en öppen europeisk försvarsmaterielmarknad i praktiken överläts på de enskilda medlemsstaterna – det gäller särskilt stora och försvarsindustriellt dominerande medlemsstater.

I Tyskland pågår också en process där stora nedskärningar av försvarsbudgeten skall/avses genomföras under de kommande åren. Detta innebär med all säkerhet neddragningar i såväl personal som materiel.

De politiska uttalandena om att materielförsörjningsprocessen bör effektiviseras i konkurrens, verkar finnas med i debatten. Men när vi pratar mera ingående med olika funktioner vi möter och konfronterar dem med den komplexitet som omger materielförsörjningsfrågorna finns inga tecken på att Tyskland skulle vara berett att öppna upp sin egen marknad för fri konkurrens. Vi får tvärtom en ganska tydlig bild av att Tyskland inte betraktar försvarsmaterielmarknaden som andra marknader. De framhåller t.ex. statligt ägande av industrin, att det är stater som köper av andra stater, samt den enskilda medlemsstatens övergripande ansvar för sina medborgare, som problem i en sådan omställningsprocess.

Vi finner inte heller i någon dialog tecken på att Tyskland på något sätt förberett sig på de näringspolitiska och finansiella frågeställningarna som ett öppnande av den tyska säkerhets- och försvarsmarknaden skulle innebära.

Möjligen kan det nu pågående strukturkommissionsarbetet ge ytterligare insikter avseende hur problemen med materielanskaffningsfrågorna skall hanteras, men mot ovanstående bakgrund är det dock osannolikt att konkurrensutsättning i större skala kommer att framföras som ett förslag till lösning. Däremot är stora nedskärningar och processförbättringar att vänta.

Det kan inte uteslutas att den tyska attityden rörande försvars- och materielförsörjningsfrågor, och det underliggande relativa samförstånd mellan stat och industri, skapats av landets historiska erfarenheter. Den uppvisar också betydande likheter med det synsätt som finns i de europeiska stater som under 1900-talet varit normgivande i europeisk säkerhetspolitik.

5) Tysklands säkerhetspolitik

Stefan Olsson, Ebba Lindegren och Johannes Åman

Ämnesområde: Tysklands säkerhetspolitik, mål och medel. Tysklands roll i världspolitik och relation till grannländer.

Tysklands relation till Kina, kinesiska städer/borgmästare

Saabs analysavdelning har tidigare sammanfattat varför tyskarna är så intresserade av att satsa på städer som en del i deras exportsatsning. Det är kombinationen av behovet av dels säkra/robusta städer och dels exportpotentialen till dem som driver tyskarna.

”Internationell samverkan – politisk, merkantil och militär – fokuserar i allt högre grad på att värna de gemensamma intressena i den globala ekonomin. Städerna utgör avgörande noder och pumpstationer i flödessystemet. Städerna är centrum för flöden av gods, kapital, information och människor och i städerna materialiseras och koncentreras dessa flöden. 90% av världens varuhandel sker via sjötransport och 14 av världens största städer idag är hamnstäder. Det är i städerna nödvändiga tillväxtfaktorer och relevanta flöden kan mötas och den ekonomiska tillväxten utvecklas

En stad som är ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar kan inte vara alltför sårbar för påfrestningar som terrorism, lågkonjunkturer, naturkatastrofer eller infrastrukturella flaskhalsar. Att hålla igång en stor stad är alltså en mycket komplex uppgift. Urban funktionalitet och säkerhet innefattar att upprätthålla hög effektivitet i all infrastruktur för transporter av människor och varor, vatten- och energiförsörjning och avfallssystem.”¹

Som framgångsrikt exportland ser Tyskland städerna som en strategisk marknad för tysk industri men sannolikt också som en del av en modern form av tysk utrikes- och säkerhetspolitik. Relationen med Kina blir därför särskilt viktig eftersom de kinesiska hamnstäderna och dess borgmästare är intresserade av tysk expertis från bland andra Siemens för att bygga säkra och hållbara megastäder. Tyskarna marknadsför konceptet *Megastädte von Morgen* där tyska staten och näringslivet samverkar för att expandera tysk-kinesiska relationer. Under Världsutställningen i Shanghai 2010 var den tyska montern en uppmärksam plattform för toppmöten under parollen: ”Germany and China: Moving ahead together”.

Tysklands geopolitiska förutsättningar

Västtyskland valde efter andra världskriget integration som väg till fred och säkerhet. Genom Kol- och stålunionen som senare utvecklade sig till EG/EU sammanflätades landets ekonomiskt med de västeuropeiska grannarna, inte minst Frankrike. Genom Nato och de nära banden till USA inordnade sig Tyskland i ett fast säkerhetspolitiskt samarbete.

¹ Saabs text ur årsredovisningen 2009

EU och Nato har förblivit hörnspelare i tysk utrikes- och säkerhetspolitik även efter återföreningen. Men efter det kalla krigets slut har landets orientering västerut upphört att vara självklar. Det återförenade Tyskland har gräns mot Polen och sin huvudstad i Berlin. Geografiskt är Tyskland ett centraleuropeiskt land, och när järnridån inte längre delar Europa väcks gamla frågor på nytt. Tyskland ser både ekonomiska och säkerhetspolitiska skäl att närma sig Ryssland. Ett uttryck för det är bygget av gasledningen Nord Stream under Östersjön direkt från Ryssland till Tyskland.

Detta tysk-ryska närmande betraktas med misstänksamhet såväl av Frankrike som av Polen. Båda har historisk erfarenhet av att sådant samarbete gått ut över grannarna. Polen har delats flera gånger och Frankrike anfallits av Tyskland när det funnits ett samförstånd mellan tyskar och ryssar. Därför går Tyskland i dag en svår balansgång. Målet är att ta in Ryssland i ett samarbete som kan definieras som ett bredare europeiskt samarbete snarare än ett rysk-tyskt projekt. Tyskland har också vänt sig särskilt till Frankrike och Polen för att markera att intresset för ekonomisk och säkerhetspolitisk integration av Ryssland i Europa inte har udden riktad mot någon av Tysklands närmaste grannar.

Aldrig igen. Aldrig ensam.

Att Tyskland en gång för alla vill läka såren i förhållandet med Ryssland är fullt förståeligt. Detta tycks emellertid påverka hur Tyskland ser på vilken strategisk linje Nato bör följa för att säkerställa en fred och säkerhet på europeiska kontinenten. En av forskarna Sophie-Charlotte Brune på Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP, sammanfattade den tyska hållningen med "Aldrig igen. Aldrig ensam." Tyskland ska aldrig mer orsaka att ett storkrig i Europa utbryter och ska aldrig agera ensamt.

Ett sätt att åstadkomma en sådan utveckling är att se till att skapa ett säkerhetspolitiskt samarbete mellan västmakterna och Ryssland. Och en konkret metod vore att återupprätta CFE-avtalet (rustningsavtalet gällande konventionella styrkor i Europa). I mångt och mycket är det Rysslands underlägsenhet i konventionella styrkor som gör att Ryssland känner sig osäkert med avseende på Natos ambitioner. Utvecklingen sedan Sovjetunionens sammanbrott har gått mot att Nato flyttat sina gränser österut. Denna utveckling strider egentligen mot CFE-avtalets ursprungliga tanke. Med rätta ställer därför Ryssland kritiska frågor. Ungefär så sammanfattade överste Wolfgang Richter på SWP situationen.

SWP-forskarnas sammanfattning av Tysklands öst-politik gav en god inblick i hur många tyskar ser på relationen till Ryssland. Emellertid kvarstår problemet med att ett flertal andra Natoländer har en mycket annorlunda bild av Ryssland. Särskilt gäller detta de små länder som ligger inklämda mellan de två stora folken. Polen, Tjeckien och de baltiska staterna ser det inte som ett problem att Nato flyttat sin gräns österut, utan menar att detta är ett naturligt resultat av att dessa länder själva fått besluta över sin säkerhetspolitiska inriktning, vilket inte har varit fallet tidigare i historien.

Folk och Försvars studieresa till Berlin, 23-27 oktober 2010

Program

Lördag 23 okt		
10:00	Samling på Arlanda, terminal 2	
11:20	Avresa Arlanda (AB8103)	
12:55	Ankomst Berlin, Tegel Transport till hotellet: Hotel Berlin, Berlin http://www.hotel-berlin.de/	
Eftermiddag	Egen tid	
18:45	Samling i hotellreceptionen för gemensam promenad till restaurangen	
19:00	Introduktion, självpresentation och gemensam middag på restaurang Sorriso	
Söndag 24 okt		
08:55	Samling i hotellreceptionen för avresa (heldagsutflykt)	
09:00	Rundtur Berlin och efterföljande utflykt till Potsdam Guide: Eva Jaehnert <ul style="list-style-type: none"> • Rundtur Berlin • Rundtur i Potsdam och besök på Cecilienhof Palace • Lunch på "Zum Fliegenden Holländer" i Potsdam, i sällskap av övtl Stefan Svahn, bitr försvarsattaché Berlin. 	
16:00-17:30	Besök på ISAF Operations Coordination Centre Möte med överste Gerald Funke	

18:30 (ca)	Tillbaka i Berlin och egen tid	
Måndag 25 okt		
08:40	Samling i hotellreceptionen för gemensam promenad till ambassaden	
09:00-09:30	Visning av de nordiska ambassaderna Guide: Grit Thunemann	
09:30-11:00	Besök och genomgång på Sveriges ambassad i Berlin http://www.swedenabroad.com/Start_15406.aspx Genomgång med ambassadråd Daniel Olsson , försvarsattaché Mats Andersson och ekonomisk handläggare Teresa Carlsson-Szlezak : <ul style="list-style-type: none"> • Tysklands roll i världen och relationen till bl.a. EU och Nato • Bilateral relationer • Inrikespolitik, integration • Tysklands säkerhetspolitik • Erfarenheter av återföreningen 	
11:30-12:45	Besök polska ambassaden http://www.berlin.polemb.net Lunchmöte med ambassadråd Arkadiusz Roman : <ul style="list-style-type: none"> • Energifrågan och relationen med Tyskland • Nord Stream: effekter/utmaningar 	
13:30-14:30	Besök på Amt des Wehrbeauftragten (Förbundsdagens Ombudsman för soldatfrågor) Möte med stf Ombudsman för Soldatfrågor Ministerial Dirigent Herr Haase	
15:00-16:00	Besök på förbundsdagens försvarskommitté http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/committees Möte med Dr Susanne Kastner , SPD, ordf försvarskommittén: <ul style="list-style-type: none"> • Försvarsreformen • Internationella insatser (Afghanistan) 	

18:15	Samling i hotellreceptionen för gemensam promenad till ambassaden	
18:30	Mottagning på svenska ambassaden Värd: ministerråd Torbjörn Haak	
Tisdag 26 okt		
08:55	Samling i hotellreceptionen för avfärd till SWP	
09:30-12:30	Besök på tankesmedjan Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) http://www.swp-berlin.org Möte med Oberst Wolfgang Richter, Dr. Brune, Dr. Halbach och Dr. Seufert: <ul style="list-style-type: none"> • The future of the European Security Order: Institutional approaches (OSCE, EU, NATO) • The role of Russia and the United States and Turkey within the European Security Order • The future of conventional arms control in Europe: Significance for the European Security Order, future challenges and a possible restart for the CFE Treaty 	
12:30	Transport till ARD. Lunch på lämpligt ställe och på egen bekostnad.	
14:00-15:00	Besök på TV-bolaget ARD http://www.ard-hauptstadtstudio.de Möte med Robin Lautenbach , journalist med inriktning på tysk inrikespolitik: <ul style="list-style-type: none"> • Vilka frågor dominerar det tyska medielandskapet? • Dominerande aktörer och medias inflytande 	
15:30-16:30	Besök på Konrad-Adenauer-Stiftung http://www.kas.de Möte med Matthias Schäfer , avdelningschef Ekonomisk politik <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomisk överblick • Nyckelfaktorer till ekonomisk framgång • Styrka/svagheter • Den tyska "modellen" 	

19:15	Samling i hotellreceptionen för gemensam promenad till restaurangen	
19:30	Avslutningsmiddag Restaurang Café Einstein	
Onsdag 27 okt		
07:30	Avfärd till flygplatsen från hotellet	
09:45	Avresa Berlin, Tegel (SK2678)	
11:20	Ankomst Stockholm/Arlanda	

Deltagarlista Folk och Försvars studieresa till Berlin 23-27 oktober 2010

Namn	Efternamn	Titel/befattning	Organisation
Carl-Henrik	Arvidsson	Director Business Development	Saab Aeronautic
Lena	Bartholdson	Biträdande generalsekreterare	Folk och Försvar
Mathias	Bred	Ledarskribent	Liberala Nyhetsbyrå
Lennart	Börjesson	Ämnesansvarig	Högskolan i Skövde
Fredrik	Damm	Utbildningsansvarig	Folk och Försvar
Olof	Erixon	Ansv. internationell handelspolitik	Svenskt Näringsliv
Anna	Fornstedt Hellberg	Stf chef CRISMART	Försvarshögskolan
Marcus	Gidlund	Sales director, Germany	BAE Systems Hägglunds
Magnus	Haglund	Kommendör (ret)	Försvarsmakten
Eva	Haldén	Forskare/fil.dr.	Försvarshögskolan
Martin	Hallqvist	Ambassadör och styrelsemedlem	Centrum för Europaforskning, Lunds universitet
Niklas	Hill	Samhällsentreprenör	Trinambai Consulting
Herbert	Kristen	VD	Imminent Training Technologies AB
Ebba	Lindgren	Director Business Development	Saab Support and Services
Stefan	Olsson	Analytiker	FOI
Ulf	Petersson	Chief Analyst/Group Strategy	SAAB Group
Stefan	Pettersson	Kommendörkapten	Försvarshögskolan
Jan	Pie	Generalsekreterare	Säkerhets- & försvarsföretagen
Magnus	Sjöland	VD	Sjöland & Thyselius
Inger	Viklund Persson	Mediakonsult	
Johannes	Åman	Ledarskribent	Dagens Nyheter